

AZ OLÁH TELEPÍTÉS LEGELSŐ OKLEVELES EMLÉKE.

Oláh honfitársaink szeretik abban az illúzióban ringatni magokat, és még inkább szeretnék elhitetni másokkal, hogy ők Erdélynek őslakói, kiket a magyar honfoglalás már itt talált.

Ezzel szemben a leghitelesebb történeti bizonyítékok, az oklevelek, azt tanúsítják, hogy az oláhok a XIII. évszázad folyamán lassanként szivárogtak be Erdélybe, főképp a tatárjárás után. E század előtt oklevél nem említi őket, s a XIII-ik század folyamán is alig 10—12 oklevélben van szó róluk.

Első nyomuk a Bodza folyó mellékén mutatkozik, majd az Olt mellett, s csak később említettnek a beljebb fekvő vidékeken is.

Ezek a nyomok betelepítésökről nem szólnak, csak a már bent levőkről emlékeznek. A legelső oláh-telepítésről szóló emlék az az alább bemutatandó eddig ismeretlen oklevél, mely 1292-ben kelt s az utolsó Árpád-házi királytól származik.

Hogy ennek történeti értékét és nagyjelentőségű tanulságát megállapíthassuk, szükségesnek vélem az azelőtti oláh vonatkozású okleveleknek sorozatát összeállítani.

1. Az *oláh* név először abban az 1222-iki oklevélben fordul elő, melyben II. András király Salzai Hermannak, a német lovagok nagymesterének a Barczaságot újra adományozza, felmentvén őket a vámfizetéstől, akár a székelyek, akár az oláhok földjén menjenek is keresztül. Ezt Honorius pápa is megerősíti 1222-ben. Az itt említett oláhoknak a Bodza folyó mellékén kellett tartózkodniok.¹⁾

¹⁾ *Hunfalvy Pál*: Az oláhok története, I. 327—329. l. Továbbá: Az oláh incolatus Erdélyben. (Századok, 1879. évf.) Az oklevelek kiadva *Zimmermann-Werner*: Urkundenbuch der Deutschen in Siebenbürgen, I. köt.

2. Második megemlítése az oláhoknak 1223-ban, II. András király amaz oklevelében történik, melyben az Olt melletti Kerczmonostornak olyan földet ad, a honnan *oláhokat* távolít el.¹⁾

3. András király 1224-ben a szászoknak adott híres kiváltságlevelében az *oláhok* és besenyők erdejének közös használatát biztosítja a szászoknak. Ezek a fogarasi kerezi erdők lehettek.²⁾

4. Ugyanannak 1231-iki oklevele a fogarasi Szombathelylyel (ma Szombatfalva) határos Buje földet *oláhok* által lakott földnek nevezi.³⁾

5. IX. Gergely pápa 1234-ben azt mondja, hogy a kunok püspökségében vannak némely *valach*-nak nevezett lakosok is.⁴⁾

6. IV. Béla 1247-ben a szörényi bánságot a sz. János vitézeknek adományozó oklevelében említi a szomszédos kenézségekben *oláh* lakosokat, Erdélyen túl a későbbi Kis-Oláhországban, és Kunországban, a későbbi Havasalföldén.⁵⁾

7. IV. Béla 1252-ben a *kerezi oláhokat* említi abban az oklevelében, melylyel Vincze nevű sepsi székelynek (a gr. Nemes család elődének) a Szék nevű földet adományozta.⁶⁾

8. II. Ottokár cseh király 1260-ban IV. Béla felett aratott győzedelmét jelentvén a pápának, seregében egyebek közt *oláh* harcosokról is szól.⁷⁾

9. IV. Béla 1263-ban az esztergomi érsekség jövedelmei között felsorolja az *oláhtól* és székelyektől szedett juh-adó tizedét is.⁸⁾

10. III. András király 1291-ben törvényszéket ülvén Gyulafehérvárt, az *oláhok* tanuságára is hivatkozva itéli vissza Ugrin mesternek Fogarast és Szombathelyt, tőle jogtalanul elvett birtokait.⁹⁾

V. István (1270—1272) és IV. László (1272—1290) idejéből oláhokat emlegető oklevelet nem ismerünk.

¹⁾ U. o. 331. l.

²⁾ U. o. 332—335. ll.

³⁾ U. o. 335. l.

⁴⁾ U. o. 344. l.

⁵⁾ U. o. 355. l.

⁶⁾ U. o. 366. l.

⁷⁾ U. o. 366. l.

⁸⁾ U. o. 365. l.

⁹⁾ U. o. 380. l.

A felsorolt oklevelek azt tanusítják, hogy a XIII. század folyamán még nagyon gyéren vannak oláhok Erdélyben s ezek is a déli határszélen, leginkább a fogarasi havasok alján laknak.

Nevezetes tanuságot hirdet az oláhokról III. Andrásnak 1293-iki oklevele, mely arról a határozatáról értesít, hogy valamennyi *oláh*, bárkinek a birtokán legyen is, az ő királyi székes birtokára vitessék vissza, ha kell erőszakkal is. Minthogy azonban néhai László király megengedte a gyulafehérvári káptalannak, hogy hatvan oláh háznépet telepíthessen *Fylesd* és *Enud* nevű birtokaira, s azoktól semmiféle királyi adó, u. m. ötvened vagy tized, vagy egyéb ne szedessék: ebben a káptalant továbbra is megerősíti.¹⁾

Ez volt eddigelé az első ismeretes oklevél, mely oláh-telepítésről, adományozásról szól.

Kitűnik ebből, hogy a beszivárgó oláhokat a király saját tulajdonának tekinti, kikről csak neki van joga rendelkezni. Kitűnik az is, hogy ezek pásztorkodó nép, a kik juhaik után ötvenedet fizetnek a királynak, a melyből az 1263-iki oklevél tanusága szerint tized illeti az esztergomi érseket. Kitűnik az is, hogy 1293 táján az oláhok még oly csekély számmal vannak Erdély belsejében, hogy őket a király egy korona-jószággra (valószínűleg a fogarasi kincstári uradalomba) szándékozik letelepíteni.

Ennél az oláh-telepítésről szóló s eddigelé elsőnek ismert oklevélnél régibb, egy évvel előbb kelt, ugyancsak III. András királynak egy 1292-iki oklevele, mely a gróf Bethlen család keresdi levéltárából nemrég került elő.²⁾

Ebben *III. András király engedelmet ad az Ákos-nembeli Györke fiának Sándornak, hogy (Maros-)Illye, Szád és Fenes nevű birtokaira oláhokat telepíthessen s azokat megtarthassa* (t. i. a maga számára), *egyszersmind a király minden adójukat és tartozandóságukat a megnevezett Sándornak engedi át.*

¹⁾ U. o. 381. l.

²⁾ Ez a levéltár 1846-tól 1905-ig a kolozsvári (óvári) ferencz-rendi zárdában volt elrejtve. Csak nemrég váltotta ki onnan gróf Bethlen Bálint Torda-megyei főispán s jelenleg az ő birtokában van Aranyos-Gyéresen.

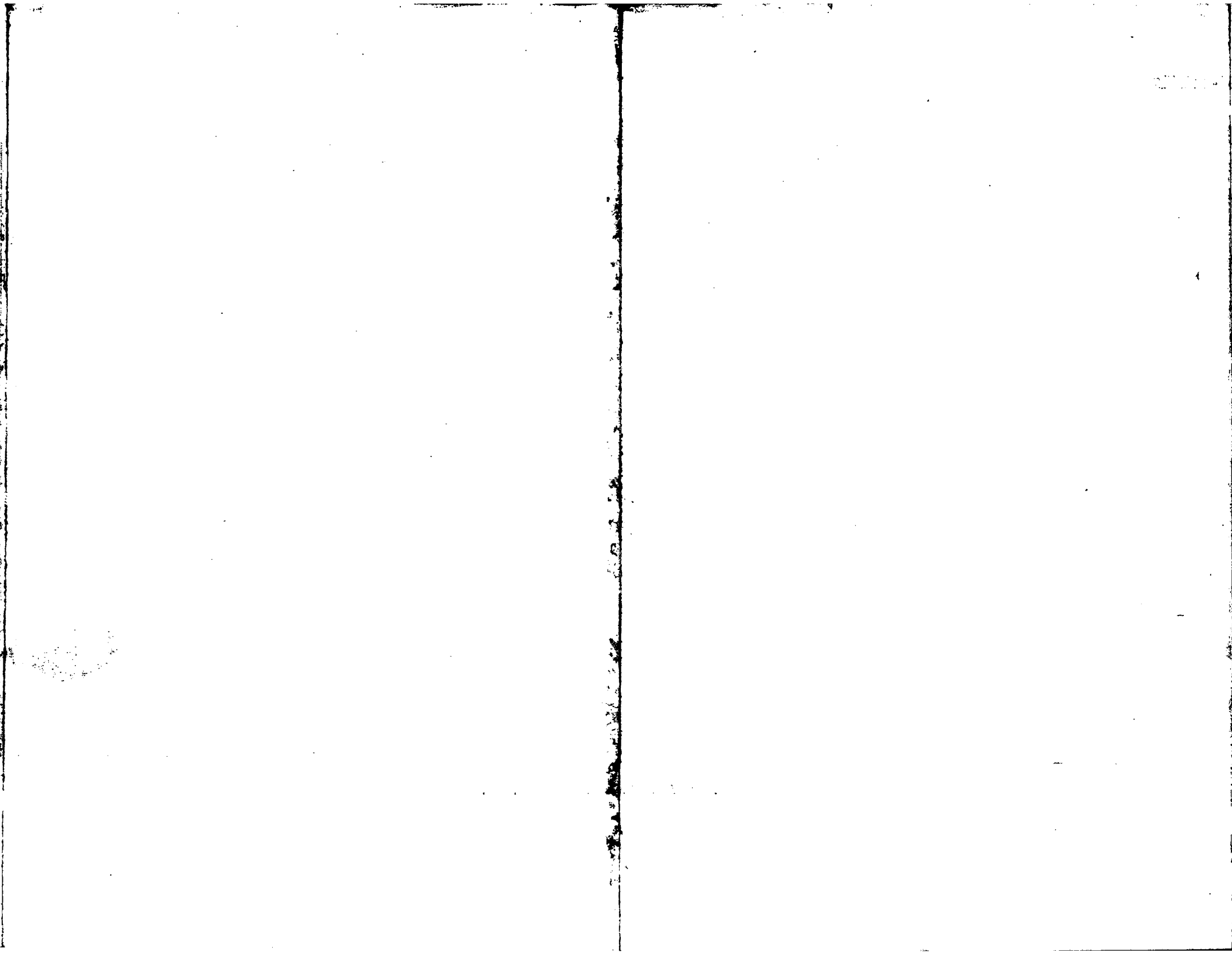
A nagyérdékű oklevél egész terjedelmében, eredeti latin szövegében így hangzik :

Andreas Dei gratia Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarieque Rex. Omnibus Christi fidelibus, tam presentibus quam futuris, presentem paginam inspeturis, salutem in Domino sempiternam. Ad universorum tam presentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod nos consideratis fidelitatibus et servitiorum meritis *Alexandri* filii *Gurk* de genere *Akus*, que nobis in diversis expeditionibus regni nostri, et maxime in exercitu nostro, quem contra dominum *Albertum* ducem *Austrie*, eo tempore nostrum et regni nostri capitalem inimicum habuimus, exhibuit, licet in recompensationem servitiorum suorum a maiestate regia donationis premia decerpere mereretur amplioris, tamen ut aliquantisper votis eiusdem annuamus : concedimus, ut ad quasdam terras suas hereditarias, *Elye*, *Zad* et *Fenes* vocatas, *olacos* possit aggregare ac aggregatos retinere, omnem collectam ac debitum eorundem *olacorum* predicto *Alexandro* relinquentes. In cuius rei memoriam et ut huius gratie nostre series facta prefato *Alexandro* robur optineat perpetue firmitatis, presentes concessimus litteras, duplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus discreti viri magistri *Theodori*, Albensis ecclesie prepositi, aule nostre vicecancellarii, dilecti et fidelis nostri, anno Domini M^o CC^o nonagesimo secundo, sextodecimo kalendas Julii, indictione quinta, regni autem nostri anno secundo.

Ez oklevélből többféle tanulság meríthető ; de feladatomúl itt csak az oláh-telepítésre vonatkozó tanulságok levonását tekintem.

A király engedelmet ad oláh-telepítésre három Hunyad-megyeyi faluba : Elyére, mely most *Maros-Illye* (Bethlen Gábor születése helye, jelenleg b. Bornemisza-birtok), *Zádra*, mely most *Guraszáda*, és Fenesre, mely jelenleg nem falu, hanem egy dűlő neve az előbbi falu határában.

Honnan telepíthetett (szedhetett össze) az Ákos-nembeli Sándor ilyen oláhokat ? Királyi birtokról nem, mert arra a király engedelmet még sem adhatott, mivel egy évvel azután (1293-ban) épen arról rendelkezik, hogy minden oláh (t. i. a kiket mások jogtalanúl telepítettek) bárkinek a birtokán legyen is, az ő királyi birtokára vitessék vissza. Más birtokosoktól sem ; mert vagy jogos tulajdonosaik az oláhoknak (mint a gyula-

fehérvári káptalan 60 főnyinek), vagy a kinek jogtalanul van oláh népe, azt a király magának viteti vissza.

Máshonnan nem szedhetett tehát össze oláhokat, mint a külföldről, a déli határokon túlról beszivárgó, pásztorkodó, még sem királyi, sem magán birtokon le nem települt oláhság közül.

Annyi kétségtelen, hogy ez az oklevél fényes bizonyysága annak, hogy az oláhság Erdélyben nem benszülött őslakó, hanem külföldről bevándorló, beszivárgó népelem, mely felett a király maga rendelkezik s a melyből magánbirtokra jobbágyokat telepíteni csak kivételesen, királyi oklevéllel szabad.

Hogy ennek az oláh-telepítésről közvetlen legelősőr szóló oklevélnek hitelessége szemmel látható legyen s kétségtelen hiteles voltához még a gyanu árnyéka se férhessen, jónak látuk az eredeti, hártýára írott, fekete-sárga selyemzsinóron függő (töredezett volta miatt most már vászonzacskóba varrott) viaszpecséttel ellátott oklevelet fényképmásolatban is bemutatni.

SZÁDECZKY LAJOS.